

УКД

Сердюк О.С., асп.

Донецький національний технічний університет

м. Донецьк

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ВУГІЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

У статті розглянуто соціально-економічні наслідки, які виникають при реструктуризації вугільної галузі. Проаналізовано досвід подолання негативних соціально-економічних наслідків у країнах світу.

Ключевые слова:

Рассмотрены социально-экономические последствия возникающие при реструктуризации угольной промышленности. Проанализирован зарубежный опыт преодоления негативных социально-экономических последствий, в странах мира.

Ключові слова:

The article deals with socio-economic consequences that arise in connection with the restructuring of the coal industry. Also analyzed foreign experience to overcome the negative social and economic consequences.

Keywords:

У процесі реструктуризації вугільної галузі завжди виникають соціально-економічні наслідки, пов'язані зі змінами у структурі галузі. Зміна форми власності, ліквідація підприємства або нарощування виробництва сприяють зміні форми соціального устрою в окремих аспектах життя суспільства. У випадку з вугільною промисловістю це питання постає особливо гостро, тому що більшість шахт в Україні знаходяться за межами великих міст і є місто утворюючими підприємствами. Від того, наскільки ефективно будуть працювати шахти у цих регіонах, залежить якість життя населення шахтарських міст. А в разі ліквідації підприємств постає загроза існуванню таких міст у цілому. Саме тому, приймаючи рішення про будь-які дії, пов'язані з реструктуризацією, потрібно в першу чергу враховувати інтереси людей, які працюють на виробництві.

Вагомий внесок у дослідження процесу виникнення соціально-економічних наслідків при реструктуризації вугільної галузі зробили дослідники: О. Амоша, О. Воловодова, В. Попов.

Мета даної статті полягає в аналізі світового досвіду подолання соціально-економічних наслідків, викликаних реструктуризацією вугільної промисловості, та з'ясуванні можливо цього досвіду використання в умовах вугільної промисловості України.

Соціальні наслідки реструктуризації вугільної галузі значно відрізняються від соціальних наслідків, викликаних реформуванням інших галузей економіки. Це пов'язано з тим, що вугільна промисловість на відміну від інших галузей економіки має регіональний характер діяльності. На відміну від інших підприємств, розташування вугільних шахт чітко регламентовано, тобто шахти розташовані в межах вугільного басейну і мають велику концентрацію виробництва в окремих районах. У зв'язку з цим соціальний благоустрій, рівень життя населення міст та регіонів, у яких сконцентровані підприємства вугільної галузі, залежать від того, наскільки рентабельно і прибутково працюють вугільні шахти в цих регіонах.

Але з цієї закономірності існує виключення: у випадку, коли збиткові вугільні шахти дотуються державою. Ці кроки державна влада здійснює для зменшення соціальної напруженості в регіонах, де функціонують збиткові шахти. Державні дотації в таких випадках є вимушеним заходом, кошти, які держава виділяє для покриття різниці між собівартістю вугілля та виручкою від реалізації, могли бути використані для технічного переоснащення шахти або поліпшення умов праці.

Виходячи з цих усіх обставин виникає потреба в реструктуризації вугільної галузі, яка в першу чергу спрямована на створення прибуткової, рентабельної галузі в умовах країни. Але не у всіх країнах світу мета реструктуризації полягає у створенні прибуткової державної вугільної промисловості. Одні країни обрали шлях поступового згортання вугільної галузі, вважаючи за доцільне закуповувати вугілля в інших країнах, інші роздержавлення, тобто приватизації вугільної галузі. Тільки переважно у країнах СНД спостерігається «змішана» політика реструктуризації, тобто найбільш перспективні шахти перебувають у приватній власності та мають великі прибутки, інші в державній власності, переважна кількість яких дотується з боку держави. У зв'язку з цим виникає соціальна нерівність між працівниками приватних і державних шахт. Перші в цьому випадку отримують велику зарплату, через те, що їх підприємство є прибутковим, інші отримують фіксовану зарплату за рахунок державних дотацій.

У більшості країн світу реструктуризації вугільної галузі передують комплексний аналіз соціальних та економічних наслідків, які можуть виникнути при втіленні у життя програми реформ. Також розробляються шляхи їх подолання у довго або короткостроковій перспективі.

Кожен із методів реструктуризації вугільної галузі має своєрідні соціальні та економічні наслідки (Таб.1). Залежно від того, якими методами користується влада країни при реструктуризації, залежить

соціальний устрій та рівень життя населення вугледобувних регіонів. Від того, на скільки вдало буде спланований процес реструктуризації, які методи будуть поєднані в умовах цього процесу, як вдало буде проаналізований соціальний стан у вугледобувних регіонах, які підлягають реструктуризації, залежить ефективність цих реформ.

Таблиця 1

Соціальні та економічні наслідки реструктуризації вугільної промисловості

Методи реструктуризації	Наслідки	
	Соціальні	Економічні
Закриття шахт	Безробіття. Міграція населення в інші регіони. Загроза існуванню міст, у яких вугільні шахти є містоутворюючими підприємствами (якщо ліквідуються всі шахти в місті)	Зменшення витрат на фінансування галузі. Зменшення кількості видобутого вугілля в цілому в галузі. Збільшення витрат на соціальний захист колишнім шахтарям. Витрати на закриття шахти
Приватизація шахт	Залежно від дій приватного підприємця може змінюватися кількість робітників на підприємстві	Зменшення витрат на фінансування галузі. Держава не може використовувати на власний розсуд видобуте вугілля
Концентрація виробництва на більш перспективних шахтах	Можливе збільшення кількості населення в окремих регіонах	Збільшення видобутку в окремих регіонах. Зменшення собівартості видобутку
Консервація шахти	Часткове безробіття	Зменшення кількості видобутого вугілля в цілому в галузі. Часткове зменшення витрат на утримання підприємства

Проаналізувавши соціальні та економічні наслідки кожного з методів реструктуризації, можна зробити висновок про доцільність використання кожного з цих методів.

Розглянувши табл.1, можна відзначити, що найбільші соціальні та економічні наслідки виникають при закритті шахт. Ліквідація вугледобувних підприємств є найбільш поширеним методом реструктуризації вугільної галузі.

Перший етап реструктуризації вугільної галузі в Україні полягав переважно в закритті найбільш збиткових та неперспективних підприємств. Кількість діючих шахт та кар'єрів у період 1994-1999 рр. наведено на рис.1.

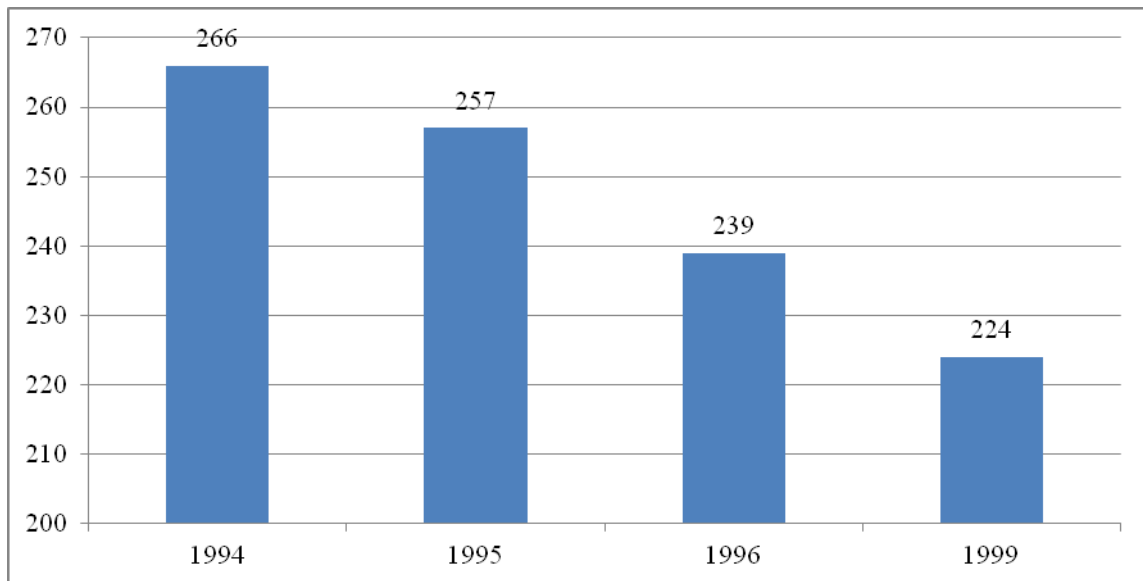

Рис.1. Кількість діючих шахт та кар'єрів у 1994-1999 рр.

У першу чергу Україні потрібно було швидко реформувати галузь для того, щоб зменшити витрати на утримання збиткової вугільної промисловості. Першим кроком для зменшення фінансування галузі стало припинення дотування підприємств промисловості з боку держави й ліквідація найбільш неперспективних та найбільш збиткових вугільних шахт. Ці кроки принесли тимчасовий успіх, але влада не передбачила соціальних наслідків, які виникли у зв'язку з припиненням надання державної допомоги, та достатньою мірою не врахувала проблеми спричинених ліквідацією шахт.

Закриття шахт пов'язане з необхідністю вирішення складних соціальних, технічних та економічних проблем. Витрати на закриття шахт складаються із витрат на: фізичне закриття шахт; проведення природоохоронних заходів; передачу в комунальну власність об'єктів соціальної інфраструктури; забезпечення соціального захисту працівників; створення робочих місць на підприємствах вугільної промисловості або інших галузях економіки; будівництво житла для сімей шахтарів. Природоохоронні заходи спрямовані на розв'язання проблем водовідливу, запобігання вибухам і викидам газу, гасіння та озеленення

відвалів, проведення ре культиваційних робіт. Паралельно із закриттям шахти передбачається передача в комунальну власність об'єктів соціальної інфраструктури, які перебувають на їх балансі [1, с. 34].

Витрати на фізичне закриття шахт містять витрати на демонтаж обладнання, ліній електропередач, заходи щодо ліквідації шурфів, стовбурів і водовідливів, гірничих виробок та непридатних будівель. Демонтаж обладнання передбачається, якщо його знос не перевищує 50%, при більш високому зносі обладнання направляється на металобрухт. Найбільша питома вага у витратах на закриття шахт припадає на витрати із соціально-економічного захисту працівників, що звільняються у зв'язку із закриттям шахт. Це такі витрати: виплата вихідної допомоги у зв'язку з вивільненням, виплата регресивних позовів, видача безкоштовного вугілля. Необхідним є створення нових робочих місць у вугільних регіонах за межами підприємств галузі. Це можуть бути, наприклад, цехи з виробництва будівельних матеріалів або додаткові робочі місця на підприємствах легкої промисловості регіону. Важливе значення мають витрати на природоохоронні заходи, які включають: технічне вирішення проблем водовідливу, заходи щодо попередження вибухів та газових викидів, а також озеленення відвалів [2, с. 20].

Вирішення проблем, пов'язаних з закриттям вугільних шахт, потребує фінансових витрат. Саме в цьому полягає недостатня ефективність першого етапу реструктуризації вугільної промисловості України. Вище вказані статті витрат були профінансовані частково на відміну від Європейських країн, які повністю профінансували вирішення технічних, соціальних та економічних проблем, спричинених с закриттям вугільних шахт. Дані про використання коштів на закриття шахт України наведено в табл.2.

Таблиця 2

Дані про виконані обсяги робіт та фактично отримані кошти станом на 01.01.2004 р., тис. грн [3, с.185]

Витрат	Проектні показники в цінах 1997р.	Виконані обсяги з початку ліквідації	% виконання	Фактично отримано коштів з початку ліквідації	Остаточний обсяг виконання робіт
Фізичне закриття	1651968	923193	55.9	928390	728776
На екологію	723088	103670	14.3	99435	619418
Подолання наслідків ліквідації шахт	662963	262545	39.6	272835	400418
Утримання ліквідаційних організацій	40933	37999	92.8	38011	2934
Проектні роботи	162459	69047	45.5	67700	93412
Витрати щодо пом'якшення	3615094	1366278	37.8	1535818	2248816

соціально-економічних наслідків					
Разом	6856505	2762732	40.3	2942189	4093774

На цьому етапі реструктуризації закриття шахт проводилось без затверджених проектів, без попереднього науково-технічного обґрунтування й прогнозу очікуваних економіко-екологічних наслідків. У зв'язку із закриттям шахт та зменшенням державної допомоги вугільній промисловості (рис.2) збільшилась кількість вивільненої робочої сили (рис.3). Вивільнення здійснювалося практично без працевлаштування та практично без вихідної допомоги, зарплати, регресних та інших видів виплат. Залишена без державних дотацій галузь не мала коштів на придбання гірничопрохідницької, добувної техніки та іншого обладнання для підготовки очисної лінії вибоїв [4, с. 26].

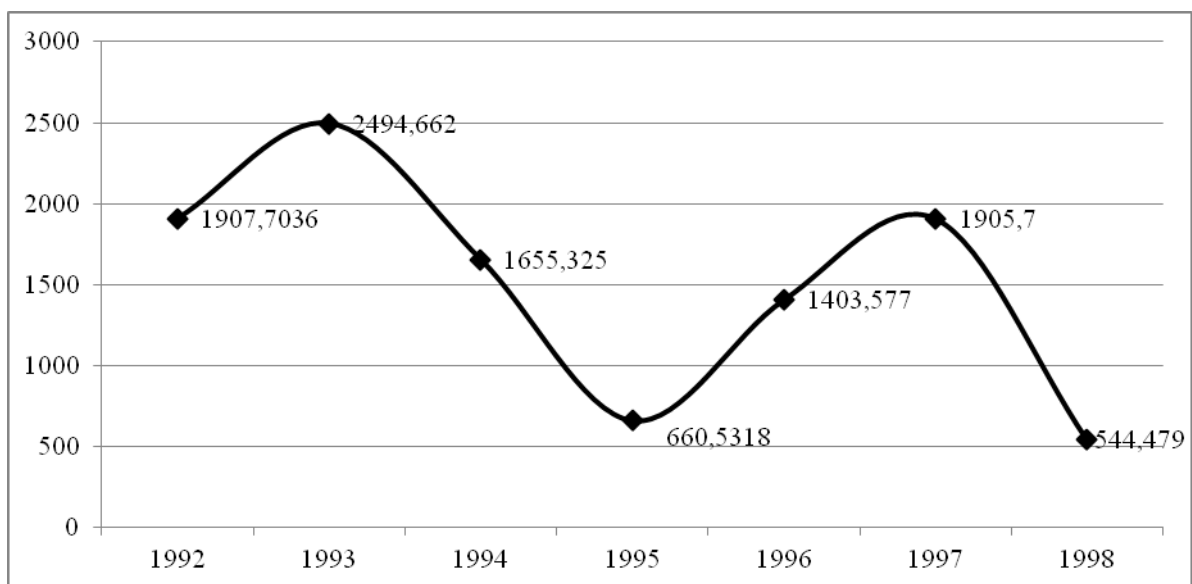

Рис. 2. Фінансування вугільної промисловості України в 1992-1998 рр., млн. дол.

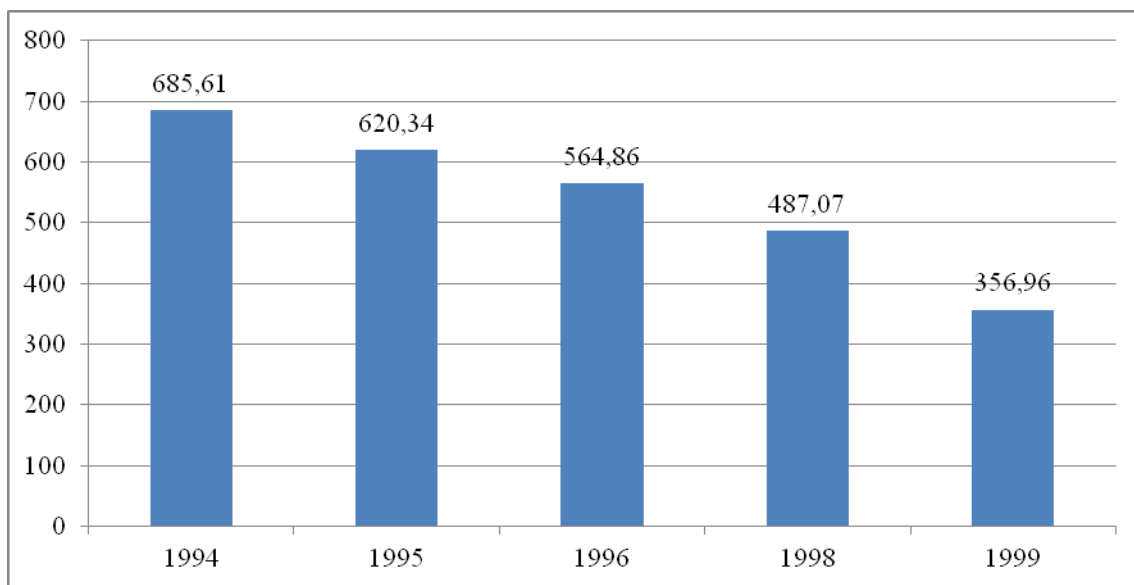

Рис.3 Кількість працюючих на підприємствах вугільної промисловості у період 1994-1999 рр., тис. чол.

Розглянувши рис.3 можна відзначити різке зниження кількості робочої сили, задіяної на підприємствах вугільної промисловості. За перші 6 років реформ кількість робочої сили зменшилась на 328, 65 тис. чол., (майже на 48%). При цьому ж кількість діючих шахт за період (рис.1) скоротилась на 15%. Тобто більшу кількість робочої сили було вивільнено у зв'язку з скороченням чисельності персоналу на діючих шахтах, викликаним зменшенням державної фінансової допомоги підприємствам галузі.

За такий короткий проміжок часу держава була не в змозі створити необхідну кількість робочих місць для працевлаштування вивільнених робітників вугільної галузі. Заходи, заплановані державою для подолання соціально-економічних наслідків закриття шахт, виконувались частково (табл.2). Переважна кількість вивільнених залишалась без роботи, а ті робітники, які залишались працювати на підприємствах галузі, мали велику заборгованість по виплатах заробітної плати. У зв'язку з цим виникла соціальна напруженість у вугледобувних регіонах країни, рівень життя в цих регіонах зменшився, розпочалися масові страйки.

Табл.2

Витрати на виконання соціально-економічних заходів при закритті шахт, тис. грн. [3, с. 188]

Витрати	Проектні показники в цінах 1997 р.	Виконані обсяги з початку ліквідації	% виконання	Фактично отримано коштів з початку ліквідації
Утримання та передача об'єктів соціальної сфери	86080	9801	11,4	49368

Будівництво житла і об'єктів комунального господарства	376178	56115	14,9	59189
Регресні позови	429319	344730	80,3	401305
Вихідні допомоги і компенсації	51955	26500	51,0	26721
Постачання вугілля	462580	317076	68,5	313263
Перенавчання	8653	55	0,6	51
Створення нових робочих місць	1550784	157061	10,1	228173
Заробітна плата звільнених	433131	326284	75,3	323772
Інші соціальні виплати	216414	128655	59,4	133975
Разом	3615094	1366277	37,8	1535817

Соціальна напруженість – це особливий стан суспільної свідомості й поведінки, специфічна ситуація сприйняття та оцінки дійсності. Цей стан властивий конфлікту й супроводжує його. Соціальна напруженість являє собою емоційний стан у групі або суспільстві в цілому, викликаний тиском з боку природи або соціального середовища [5].

Соціальна напруженість реалізується у формі конфліктів різного роду, зокрема в голодуваннях, страйках, мітингах, пікетуванні закладів органів влади, блокуванні шляхів. В акціях беруть участь не тільки шахтарі, але й інші соціальні верстви населення. Найбільш очевидною формою прояву цієї напруженості є страйки, які стали характерним виявленням кризового стану не тільки вугільної, але й багатьох інших галузей промисловості [2, с. 26].

Страйк – це одна із форм вирішення конфлікту між робітниками та роботодавцями, він полягає у тимчасовому колективному припиненні роботи з метою досягнення покращення умов праці або протесту проти їх змін (в гірший бік), проти механізації та автоматизації праці (це призводить до скорочення кількості робочої сили). Форми шахтарських страйків поділяються на 5 видів: відмова від спуску в шахту, невихід із шахти, перекриття магістралей, пікетування владних будівель, піші походи до столиці [6].

За статичними даними, у 1997 році в Україні відбулося 1162 страйки, в яких взяли участь 116,4 тис. чол. Найбільша кількість страйкуючих – робітники вугільної промисловості, які вимагали виплати заробітної плати й соціальних виплат, гарантованих конституцією. Окрім шахтарів, також страйкували робітники транспорту та сфери освіти. Унаслідок цього втрати робочого часу склали 9,8 млн. людино-годин, а середня тривалість страйку становила 84 години [2, с. 26].

Зростання соціальної напруженості та неспроможність влади виплачувати в повному обсязі гарантовані конституцією соціальні виплати вивільненим робітникам галузі призвели до відновлення надання державних дотацій вугільній промисловості.

Інакша ситуація мала місце в Російській Федерації, де потреба в реструктуризації вугільної галузі була обумовлена тими самими факторами, що і в Україні. Російська вугільна промисловість представлена

16 вугільними басейнами. На відміну від України, більша частка російського вугілля видобувається відкритим способом. Цей спосіб є більш безпечним і більш дешевим. Основна мета реструктуризації вугільної галузі Росії полягала у закритті збиткових підземних шахт та створенні нових розрізів. Кількість діючих вугільних шахт і розрізів у період 1994-2005 рр. наведено на рис.4.

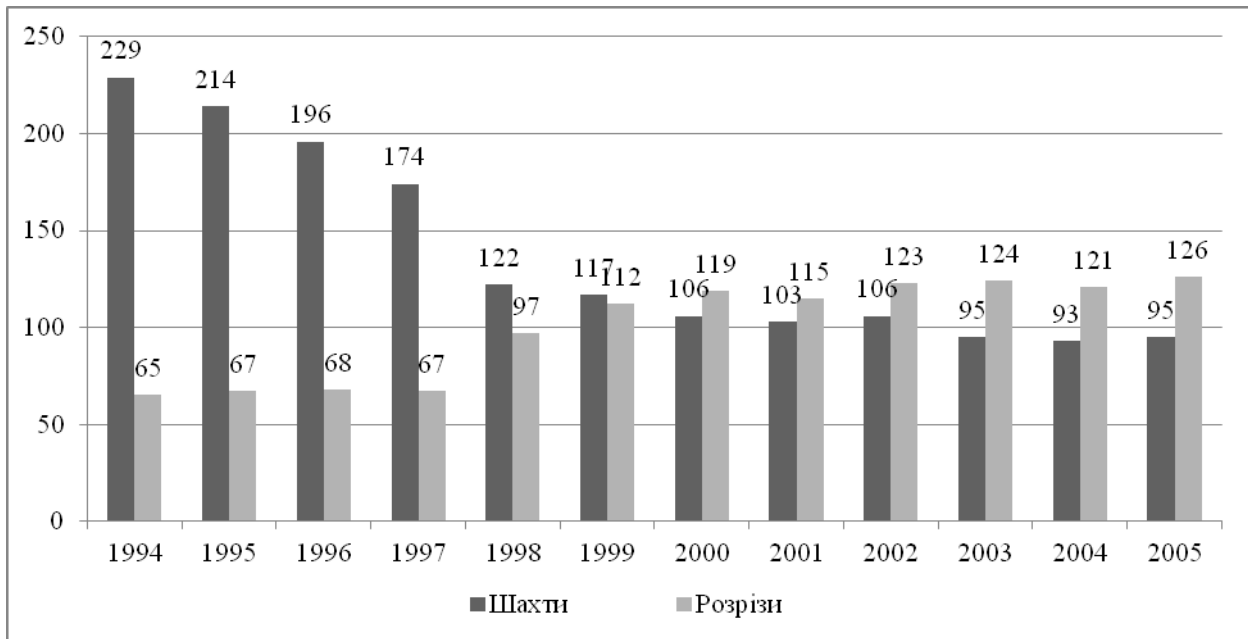

Рис.4. Кількість діючих шахт і розрізів у Росії в період 1994-2005 рр.

При реструктуризації вугільної галузі Росії в 1994-2005 рр. було закрито 134 вугільні шахти та був створений 61 розріз. Тобто за цей час кількість шахт скоротилась на 58%, а кількість розрізів збільшилось на 51%. Розглянувши рис.4, можна відзначити що найбільше шахт було закрито в 1994-1999 рр. (112 шахт), тоді як в Україні за цей період було закрито лише 42 шахти.

Незважаючи на створення нових підприємств, тобто нових розрізів, кількість вивільненого персоналу вугільної галузі зростала. Кількість працівників вугільної галузі Росії в період 1994-2005 наведено на рис.5.

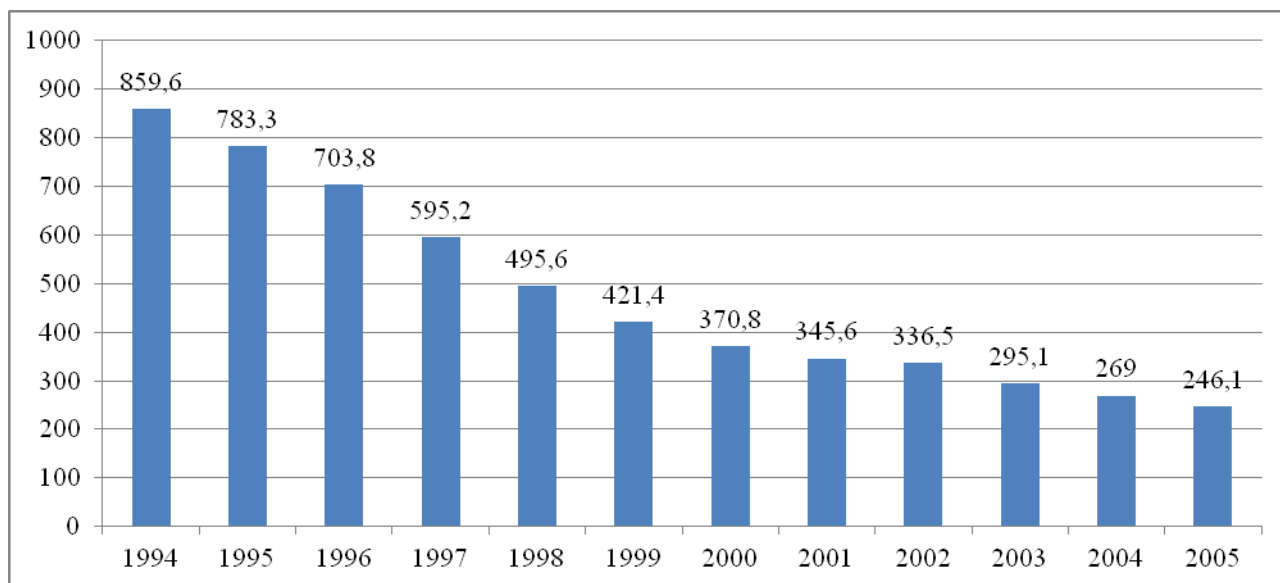

Рис.5. Кількість працівників вугільної галузі Росії у період 1994-2005 рр. тис. чол.

Розглянувши рис.5, можна відзначити, що в 1994-2005 рр. кількість робітників вугільної галузі Росії зменшилась на 613,5 тис.чол. (майже 71%).

На першому етапі реструктуризації вугільної галузі Росії, недостатньо уваги приділялось соціальним проблемам. Як і в Україні, первинна мета реструктуризації полягала у зменшенні фінансової допомоги підприємствам галузі.

У зв'язку з цим виникла соціальна напруженість у вугледобувних регіонах. Кількість страйкуючих підприємств збільшилось із 329 у 1995 р. до 613 у 1996 р. Страйки шахтарів, набували все більш гострих і соціально критичних форм у вигляді голодувань, невиїздів гірників з шахти на поверхню, перекриття транспортних магістралей. На початку літа 1998 р. у вугільній галузі виник критичний стан пов'язаний із заборгованістю по заробітній платі шахтарям, яка, за даними ЗАО «Росинформуголь» досягла свого максимуму та склала станом на 01.05.1998 р. 3737,9 млн. руб. у поточних цінах, а також ініціювала нову серію страйків. Вжиті у цей період та наступні роки заходи щодо стабілізації соціально-економічної обстановки в галузі та в країні в цілому забезпечили значне зниження інтенсивності страйків (рис.6) [7, с. 12-13].

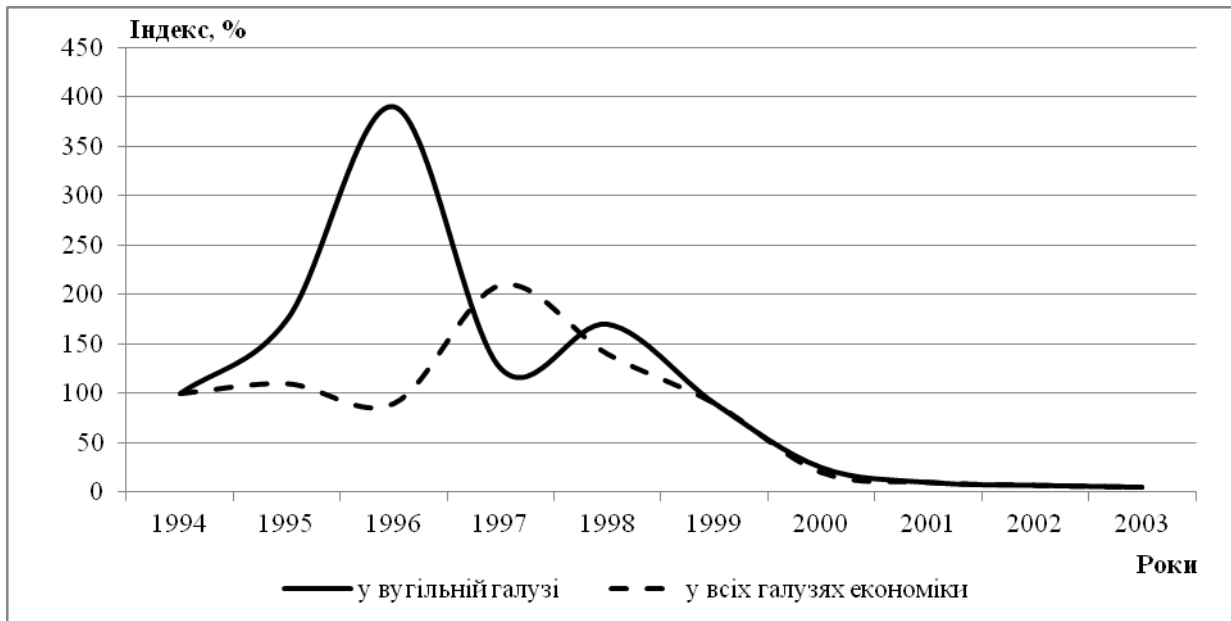

Рис.6. Динаміка страйкової активності у вугільній галузі Росії [7, с.13]

З рівнем страйкової активності робітники вугільної галузі завжди виділяються порівняно з працівниками інших галузей економіки. Причини цього полягають у такому: по-перше, в більшості випадків в основу реформування вугільної галузі покладено закриття збиткових та неперспективних шахт, а це призводить до вивільнення великої кількості робочої сили; по-друге, у зв'язку з концентрацією вугледобувних підприємств в окремих районах соціальне невдоволення набуває регіонального характеру, тобто в окремому місці формується велика кількість невдоволених людей; по-третє, у випадку з країнами колишнього Радянського Союзу, де професія шахтаря вважалась найбільш шанованою а шахтарі мали великі пільги та велику зарплату, найбільш гостро сприймається заборгованість по зарплаті або вивільнення пов'язане з реструктуризацією вугільної галузі.

Вирішенням даної проблеми є достатнє фінансування з боку держави заходів, спрямованих на соціальний захист робітників вугільної промисловості при реструктуризації галузі. У Росії збільшення фінансування заходів щодо захисту вивільнених робітників галузі призвело до зменшення страйкової активності. Фінансування заходів соціального захисту вивільнених робітників вугільної галузі Росії в 1998-2007 рр. приведено в табл.3.

Таблиця 3

Фінансування заходів щодо соціального захисту вивільнених робітників вугільної промисловості Росії в 1998-2007 рр., млн. руб. [8, с.19]

Рік	Усього виділено коштів держпідтримки	У тому числі			
		Вихідні виплати та інші компенсаційні виплати	Погашення заборгованості по заробітній платі	Забезпечення безкоштовним вугіллям	Додаткове пенсійне забезпечення
1998 р.	1222,8	384,7	651,6	117,9	68,6
1999 р.	2730,1	342,5	1756,4	360,2	271,0
2000 р.	1195,4	119,1	474,2	307,6	294,5
2001 р.	1334,5	122,9	356,0	614,6	241,0
2002 р.	1895,1	156,2	928,0	533,9	277,0
2003 р.	1115,0	114,1	247,8	472,7	280,4
2004 р.	1141,8	182,9	249,7	565,7	143,5
2005 р.	1092,5	26,2	0,7	515,6	550,0
2006 р.	1309,8	7,1	0,3	527,5	774,9
2007 р.	1425,2	3,1	0,04	660,3	761,7
Усього	14462,2	1458,9	4664,7	4675,8	3662,6

Наслідком реструктуризації вугільної промисловості Росії стала кардинальна зміна структури бюджетного фінансування галузі: раніше першочерговою була підтримка (дотування) збиткових підприємств, після цього пріоритетною стала державна підтримка процесів реструктуризації, включаючи соціальний захист, технічні роботи з ліквідації вугільних шахт та розрізів, забезпечення безпеки праці. Надання дотацій на покриття збитків діяльності підприємств галузі було повністю припинено у 2001 р. Таким чином, відбулася кардинальна трансформація економічної основи функціонування вугільної промисловості. У діючому секторі вуглевидобутку фінансові ресурси почали формуватися тільки за рахунок власного виробництва і реалізації продукції. Вугільні компанії почали інвестувати власні кошти в модернізацію діючого виробництва, його реконструкцію та нове будівництво [9, с. 12-13].

Як в Україні, так і в Росії початкові етапи реструктуризації вугільної галузі мали тяжкі соціальні наслідки. Це було пов'язано з тим, що першочергова мета реструктуризації полягала у скорішому зменшенні державної підтримки вугільного сектору, соціальним питанням надавали другорядне значення. У зв'язку з цим на першому етапі реструктуризації виникли проблеми соціального характеру як у Росії, так і в Україні. Для зменшення соціального напруження у вугледобувних регіонах, уряд Росії збільшив фінансування заходів спрямованих на соціальний захист робітників вугільної промисловості, і вже у 2001 р. було досягнуто основну мету реструктуризації. В Україні, де у зв'язку зі зростанням соціального напруження влада була вимушена відновити і з часом

збільшувати дотування підприємств вугільної галузі (рис.7), так і не було досягнуто основної мети реструктуризації.

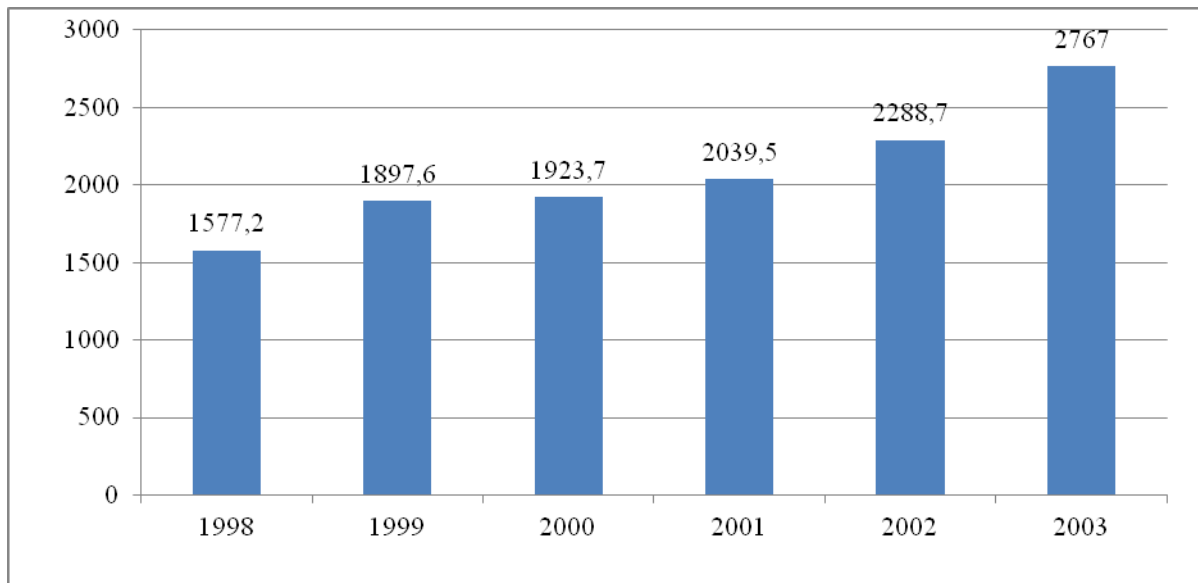

Рис.7. Державні дотації вугільної промисловості України в період 1998-2003 рр., млн.грн.

Відновлення дотаційної політики відносно вугільної галузі частково знизило соціальну напруженість у вугледобувних регіонах, але цілком проблему не вирішило. Отримання «легких» коштів викликало утриманські настрої в адміністрацій деяких вугільних підприємств, зменшивши мотивацію та зацікавленість до високопродуктивної праці, що призвело до подальшого зменшення економічних показників навіть на тлі надходження дотацій [10, с. 38-39].

Ефективність реструктуризації вугільної галузі Росії в порівняно з Україною полягала в таких факторах:

Державні кошти. Російська Федерація має у своєму розпорядженні значно більше власних державних коштів, ніж Україна. Рівень ВВП Росії значно переважає рівень ВВП України (рис.8). За рахунок власних державних коштів Росія змогла забезпечити соціальний захист робітників вугільної промисловості.

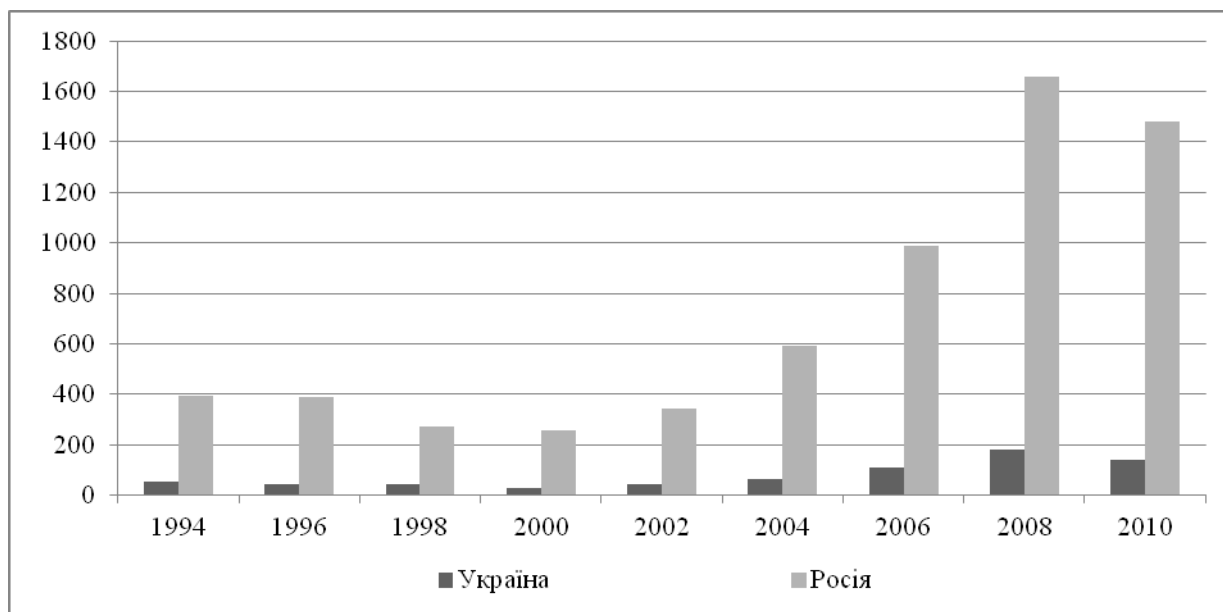

Рис .8. Динаміка рівня ВВП Росії та України, млрд. дол.

Запаси вугілля. На території Росії знаходяться 16 вугільних басейнів, тоді як на території України – лише 2.

Умови ведення добувних робіт. На території Російської Федерації знаходиться велика кількість пластів, які мають велику потужність і малу глибину залягання. Це дозволяє відмовитися від видобутку підземним способом та сконцентруватися на видобутку лише відкритим способом, тобто створювати кар'єри.

Експлуатація надр. За часів Радянського Союзу видобуток вугілля на території України проводився дуже інтенсивно. За цей час значно збільшилася середня глибина видобутку і, як наслідок, збільшилась собівартість вугілля та погіршилися гірничо-геологічні умови ведення робіт на шахтах.

Ураховуючи досвід реструктуризації вугільної галузі Росії, можна відзначити, що основні питання, яким треба надавати першочергового значення, це питання пов'язані з соціальним захистом робітників. Збільшивши соціальні виплати робітникам вугільної промисловості, Росія змогла досягти основної мети реструктуризації.

Соціальні наслідки також мали місце при реструктуризації вугільної галузі Європейських країн. Але основна відмінність їх подолання полягала у чітко розробленому плані реструктуризації на довгостроковий період, а також у виділенні значних коштів на соціальний захист вивільнених робітників галузі. Майже винятковим став досвід реструктуризації вугільної галузі Великобританії, де після приходу до влади консервативної партії уряд Маргарет Тетчер почав втілювати в життя радикальний план реформування вугільної галузі, який передбачав різке скорочення кількості вугільних шахт. У країні розпочалися масові страйки шахтарів. У продовж 1985-1994 рр. було ліквідовано 133 вугільні шахти, кількість працівників

вугільної галузі скоротилась з 200 тис. чол. до 15 тис. чол. Для подолання соціальних наслідків створено компанію «Брітіш Коал Ентерпрайз» яка є дочірнім підприємством державної вугледобувної компанії.

Завданням цієї компанії було створення нових робочих місць не на вугледобувних підприємствах, а у вугільних регіонах. Основні зусилля спрямовувались на забезпечення економічного підйому регіону в цілому, хоча разом з тим передбачалося надання допомоги звільненим шахтарям. Допомога надавалась підприємствам, що створюють робочі місця, незалежно від їх зв'язку з вугільною промисловістю. Одним із завдань було здійснення впливу на психологію молодих людей, які виростили у шахтарських містах та пов'язували своє майбутнє з вугільною промисловістю, але потім зіткнулись із погіршенням можливостей працевлаштування на шахтах. Головна мета полягала в тому, щоб знайти їм роботу та утримати в регіоні [1, с. 51]. За час існування компанії було створено близько 100 тис. робочих місць для вивільнених робітників вугільної галузі.

Схожі функції виконували державні компанії «Руркол» у Німеччині та «Шарбонаж де Франс» у Франції. Але на відміну від Великобританії закриття шахт у цих країнах проводилося поступово, що значно спрощувало роботу цих компаній. Найбільшим досягненням Французької компанії «Шарбонаж де Франс» є створення 90 тис. робочих місць у вугледобувних регіонах країни – цей показник значно перевищив потребу в наданні робочих місць вивільненим робітникам вугільної галузі.

Подібною до України та Росії, була ситуація у постсоціалістичних країнах Східної Європи, де після зміни економічного курсу виникли типові для країн із перехідною економікою проблеми збитковості та неконкурентоспроможності галузі. Вирішенням цієї проблеми стала ліквідація збиткових та неперспективних вугільних шахт та кар'єрів, але на відміну від західноєвропейських країн ліквідація підприємств здійснювалась більш швидкими темпами (рис.9). Швидка ліквідація підприємств вугільної галузі була обумовлена намаганнями урядів країн як найшвидше реформувати економіку та створити сприятливі умови для вступу до Європейського Союзу. У зв'язку зі швидкою ліквідацією вугледобувних підприємств збільшилася кількість вивільнених працівників галузі (рис.10), виникла типова для цієї ситуації проблема надання соціального захисту вивільненим робітникам. Так, наприклад, у Польщі на першому етапі реструктуризації спостерігалось зростання соціальної напруженості у вугледобувних регіонах, у зв'язку з цим влада країни вимушена була призупинити закриття шахт. Але згодом за допомогою коштів, виділених країнами ЄС та МВФ, вдалося повністю профінансувати заходи щодо соціального захисту вивільнених робітників галузі.

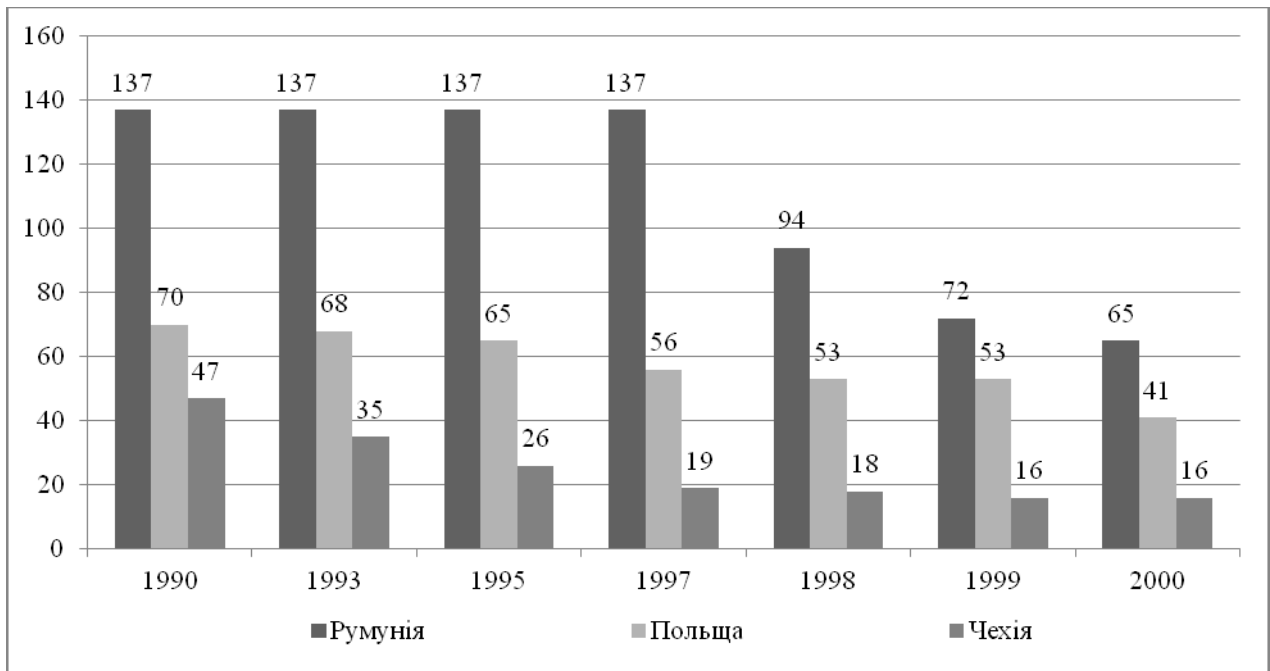

Рис.9. Кількість діючих вугледобувних підприємств у постсоціалістичних країнах Східної Європи в 1990-2000 рр.

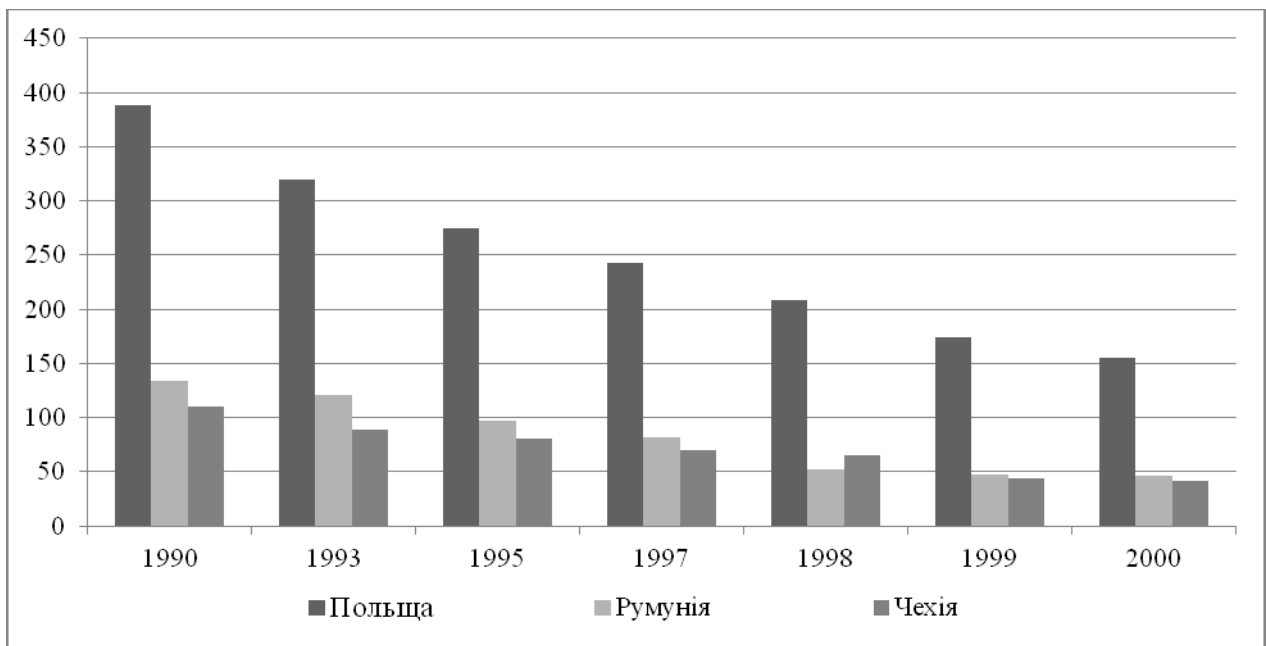

Рис.10. Кількість робітників вугільної галузі в постсоціалістичних країнах Східної Європи у 1990-2000 рр., тис. чол.

Сьогодні реструктуризація вугільної галузі у східноєвропейських країнах є завершеною, досягнута основна мета реформ. Запорукою успішного втілення реформ, як і в інших випадках, стало достатнє фінансування заходів щодо соціального захисту робітників вугільної промисловості.

Проаналізувавши зарубіжний досвід реструктуризації вугільної галузі, можна відзначити, що найбільш негативні соціальні наслідки виникають у випадку, коли основна мета реструктуризації полягає у закритті збиткових та неперспективних шахт. Недостатнє фінансування заходів, спрямованих на соціальний захист вивільнених робітників галузі, призводить до зростання соціальної напруженості та часом спричиняє виникнення масових протестів і страйків – про це свідчить досвід реструктуризації в Росії та Україні. Винятком у цьому випадку є досвід реструктуризації вугільної галузі у Великобританії, де хвиля масових протестів була обумовлена не низьким фінансуванням заходів соціального захисту, а небажанням шахтарів змінювати місце роботи. Різке скорочення вугільних шахт, надало можливість гірничим профспілкам мобілізувати велику кількість страйкуючих. Тільки принципова позиція Маргарет Тетчер дозволила довести до кінця план реформування галузі.

Узагальнюючи досвід, можна дійти такого висновку: що ефективність реструктуризації вугільної галузі, основу якої становить закриття шахт, полягає в поступовому скороченні кількості діючих шахт та достатньому фінансуванні заходів щодо соціального захисту вивільнених робітників галузі. Достатнє фінансування соціальних заходів дозволить зменшити ризик виникнення страйків, але у випадку їх виникнення вони не матимуть масового характеру у зв'язку з поступовим вивільненням робітників.

Література

1. Амоша О.І. Соціальні аспекти реструктуризації підприємств. Частина 1. Правова база та світовий досвід: Наукова доповідь / О.І. Амоша, І.М. Новак // Донецьк: ІЕП НАН України, 1999.-88 с.
2. Амоша О.І. Соціальні аспекти реструктуризації підприємств. Частина 2. Стан, проблеми та шляхи вирішення: Наукова доповідь / О.І. Амоша, О.Ф. Новікова, І.М. Новак, Є.Е. Копатько. // Донецьк: ІЕП НАН України, 1999. -64 с.
3. Кравцова О.М. Негативні наслідки закриття шахт / О.М. Кравцова // Наукові праці ДонНТУ. Серія економічна. Вип. 97.
4. Как проходит реструктуризация угольной промышленности в Украине // Сбойка. – 2000. – №10. – 45с.
5. Юридическая конфликтология [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://konf.org.ua/06/001.php>
6. Гірнична енциклопедія [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://miningwiki.ru/wiki/>
7. Грунь В.Д. Деятельность государственного учреждения «Соцуголь» на этапах реструктуризации угольной промышленности России – страницы истории / В.Д. Грунь // Уголь. – 2008. – №3.

8. Гелязутдинов Р.Р. Совершенствование государственной системы социальной поддержки высвобождаемых работников ликвидируемых организаций в процессе реструктуризации угольной промышленности / Р.Р. Гелязутдинов, С.Т. Зайко // Уголь. – 2008. – №3.
9. Рожков А.А. Трансформация системы рабочих мест в процессе структурных преобразований угольной отрасли России / А.А. Рожков, А.Ю. Тушев // Уголь. – 2007. – №3.
10. Зарвовський В. Стан та перспективи розвитку соціально-трудової конфліктності на вугільних підприємствах, що діють у так званих депресивних регіонах / В. Зарвовський, С. Мельник, В. Матросов, М. Мартиненко // Бюлетень національної служби посередництва і примирення. – 2006. – №10.